

„OKOS EMBER NEM FÉL, HANEM VÉDEKEZIK.”

SPANYOLNÁTHAJÁRVÁNY SZOMBATHELYEN
ÉS VAS VÁRMEGYÉBEN, 1918-BAN

■ Bajzik Zsolt

1918 őszén a központi hatalmak sorsa megpecsételődött a frontokon és a háttérországban egyaránt. A háborúban kimerült és legyengült a lakosság, a nagy emberi és anyagi veszteségek, a gazdaság összeomlása, a hatalmas infláció, a felbomló és hazaözönlő hadsereg, és a különféle járványok komoly gondot jelentettek a mindennapi életben.¹

Az 1. világháború végét követően rögtön újabb megpróbáltatások érték a világ lakosságát. 1918-ban az amerikai katonák – egyes források szerint kínai munkások – által a Franciaországba behurcolt influenzavírus szétterjedt a kontinensen, majd Ausztráliát kivéve a Föld valamennyi országába betört. Hat hónap alatt a bolygónk népességének 50%-a fertőződött meg a vírussal.²

A tomboló járvány 1918 júliusában érte el Nyugat-Európát, a Német Birodalmat, és hamarosan az európai országok lakossága 15 és 50% közötti arány-

ban fertőződött meg. Később elterjedt az a feltételezés, hogy az influenzavírus mutáción esett át, ezért járt a betegség a – korábbiakhoz képest – ilyen súlyos tünetekkel és magas halálozási arányszámmal. Elsősorban a 20–45 év közötti felnőttek kapták meg a betegséget, és a fertőzöttek 1%-át elvitte a ragályos kór. A világon kb. 20 millióra becsülték a halálos áldozatok számát, és ez több mint ahányan elestek az 1. világháborúban.³ Napjaink becslései szerint még ennél is többen, 20 és 50 millió közötti ember halt meg a járvány következtében.⁴

Az orvosok tehetetlennek, a hatóságok tanácstalannak bizonyultak a betegség kezelésében, megállításában. Az emberek – akárcsak a korábbi századokban – maszkok viselésével próbálták védekezni. A nyilvános közintézményeket, a templomokat, iskolákat, színházakat ideiglenesen bezárták. A lakosság elkeseredését tovább fokozta, hogy más járványos betegségek is

¹ *Stipkovits Ferenc*: Társadalmi és politikai viszonyok 1918–1948 között. In: *Körmend története*. Szerk. Szabó László. Körmend, [1994.] 257. p.

² *Kertai Pál*: *Közegészségtan*. Bp., 1982. (továbbiakban: Kertai, 1982.) 28. p.

³ *A medicina krónikája*. Írta és összeáll. Heinz Schott. [Bp.], [1994.] (továbbiakban: Schott, [1994.]) 396. p.

⁴ *Dr. P. T.*: *A spanyolnátha titka*. = *Élet és Tudomány*, 2004. nov. 5. 1422. p.

megjelentek, úgymint a gyermekbénulás és az ausztráliai agyvelőgyulladás. Az 1918-as spanyolnátha hirtelen tört ki, és a legjellegzetesebb tünetei a magas láz mellett fej- és végtagfájdalom, borzongás, köhögés. A kór lefolyása mindössze néhány napig tartott, gyakran gyengeséggel és depresszióval járt.⁵

Az influenza olyan heveny légúti megbetegedés, amelyet vírus okoz. Tömeges elterjedését a 16. században figyelték meg először Európában. Elnevezése is olasz eredetű: influenza di freddo (a hideg hatása), és az 1743. évi járvány óta használatos. A 19–20. században három hatalmas pandémiában vonult végig a Földön: 1889–1890-ben, 1918–1919-ben és 1957-ben.⁶

Ezek közül a legsúlyosabb, a milliók halálát okozó 1918–19. évi járvány. Ilyen jellegű ragályra 30–40 évenként, sőt kisebb epidémiára két évenként lehet számítani, vagy akár egymást követő években is kialakulhatnak. Hazánkban a 19. század közepétől találhatók feljegyzések az influenza okozta megbetegedésekről.⁷ Az 1889–1890. évi jelentős pandémia során Richard Friedrich Johann Pfeiffer (1858–1945) német orvos – Robert Koch (1843–1910) aszisztense – izolálta a róla elnevezett

Haemophilus influenzabaktériumot, amit sokáig a betegség kórokozójának hittek. A következő nagy járvány 1918 és 1919 között három hullámban zajlott le. Az Egyesült Államokban kezdődött, és valószínűleg katonai alakulatok útján került át Franciaországba. A háborús időkben szokásos hírzárlet miatt hazánkba az első hír e ragályról az akkor semleges Spanyolországból érkezett – ahol körülbelül 8 millióan estek áldozataul –, ezért nevezték el spanyol betegséggnek, láznak vagy náthának. Magyarországon a bejelentett halálesetek száma 53.000 fő, és a halottak közel fele 20–40 év közötti évjárához tartozott.⁸

1918 őszén már az olasz fronton tömeges formában jelent meg az influenza. Az epidémia kezdetét és súlyosságát jól érzékelteti Dobó Dezső (1871–?) katonaeorvos leírása: „A nem sikerült piavei offenzíva után októberben kezdődött a kórház tevékenységének egyik szomorú időszaka, amidőn a spanyol influenzajárvány kezdte meg az embereket megtizedelő, pusztító offenzíváját. Végigéltünk már több kolera- és typhuszjárványt, de mindezek távolról sem voltak olyan vehemens jellegűek és az orvosi tevékenységnek ellenszegülő lefolyásúak. Hiábavaló volt minden preventív óvintézkedés, minden gyógyszeres beavatkozás. A legerősebb szervezetű férfiak, bennszülött olaszok, hadifogoly oroszok, izmos, edzett magyar katonák éppúgy elpusztultak néhány óra, vagy 1 nap alatt, mint a gyenge gyereklányok vagy asszonyok. A járvány jött, győzött és pusztított, az orvosi tudomány pedig teljesen tehetetlen volt vele szemben. Először a frontról hozták a beteg katonák. Megkapták a többi ápolás alatt levő sebesültek és betegek. A belgyógyászati osztály egy-ket-

⁵ Schott, [1994.] 396. p.

⁶ A járvány, epidémia: az az állapot, amikor egy bizonyos fertőző betegség előfordulási eseteinek száma valamely földrajzi területen az átlagos megbetegedési számot jelentékenyen meghaladja, vagy egy körülírt területen egy fertőző betegség hirtelen nagyszámú megbetegedést okoz. Ha valamely fertőző betegség eredetének forrása egy meghatározott területen található, s ott elszórtan, folyamatosan okoz megbetegedéseket, endémiáról beszélünk. Pandémiának a rendkívül erős járványt nevezzük, amely legtöbb esetben országokra, földrészekre, vagy az egész világra kiterjed. Új magyar lexikon. 3. köt., G–J. Szerk. biz. Berei Andor et. al. Bp., 1960. 492. p.

⁷ Kertai, 1982. 182. p.

⁸ Kempler Kurt: A gyógyszeres története. 2. bőv. kiad. Bp., 1984. (továbbiakban: Kempler, 1984.) 219. p.

tőre megtelt a legsúlyosabb esetekkel. Érez-
tük, mennyire tehetetlenek vagyunk az
alattomos ellenséggel szemben. Amiféle or-
vosság csak volt a patikánkban, amilyen el-
járást csak olvastunk az orvosi szaklapok-
ban, mindent megkíséreltünk. Csak lassan,
október vége felé kezdett magától enyhül-
ni a félelmetes járvány.”⁹ A spanyolnátha
tehát leverte a lábáról az Osztrák–Ma-
gyar Monarchia hadseregeinek a szí-
ne-javát, ami az olasz fronton volt a
legszenbetűnőbb, ahol a haderő jelen-
tős része betegállományba került.¹⁰

A vírus az 1. világháború utolsó nap-
jaiban rendkívül gyorsan terjedt el, a
beteg a tünetek megjelenését követő-
en néhány órán belül általában elhalá-
lozott. A veszély nagyságát jelezte, hogy
1918 októberében az Oroszországból ha-
zatérő hadifoglyok közül a vesztegzár-
állomásokon az „aggályosnak” minősít-
ettek száma elérte a 10.000 főt.¹¹ E jár-
vány kapcsán végzett kísérletek kimu-
tatták, hogy az ún. Pfeiffer-baktérium
csak kísérője volt valaminek, amit ekkor
még nem ismertek, hanem csak gyanít-
ottak. Ennek az influenzát okozó vírus-
nak – a „Myxovirus influenza A” – a típu-
sát csak 1933–1934-ben fedezték fel.¹²

Az 1918. október 1-én, a Wekerle
Sándor (1848–1921) belügyminiszter
által aláírt 127.530/1918. B. M. sz. kör-
rendeletét eljuttatták valamennyi vár-
megyei és városi törvényhatóság első
tisztségviselőjének. E szerint „a spanyol be-
tegségnek nevezett fertőző baj az ország-
ban rohamosan terjed és a népesség min-
den rétegében erősen halmozódik. Szüksé-
gesnek tartom tehát, hogy Alispán, polgár-

mester Úr a közönséget erről a betegségről
és az ellene való védekezésről a lehető leg-
szélesebb körben mielőbb tájékoztassa.”¹³

A rendelet szerint a betegség általá-
ban bágyadtsággal, borzongással kez-
dődött, amelyhez nátha, szemhurut,
fejfájás, köhögés, a hát, a derék és a
végtagok fájdalma járulhatott. A fer-
tőzés „ragálya” a beteg orrából, torká-
ból és tüdejéből származó nyálkából a
különböző használati tárgyakkal való
érintkezés útján juthatott az egészsé-
ges emberekre. Ezért azt javasolták,
hogy aki ilyen egyénnel érintkezett,
az gondosan mosakodjon meg, a szá-
ját öblögesse ki. A beteg felgyógyulá-
sát követően a lakását alaposan ki kell
takarítani, szellőztetni. Felhívták a la-
kosság figyelmét arra is, hogy az influ-
enza különösen a zárt és zsúfolt he-
lyiségekben terjedt leginkább, ezért a
nyilvános helyek látogatásától lehető-
leg mindenki tartózkodjon. A zsúfolt
közlekedési eszközöket szintén alkal-
masnak tartották a betegség terjesz-
tésére. A rendeletben ezért felkérték a
hatóságokat, hogy a közterek, nyilván-
os helyiségek, közlekedési eszközök
tisztaságát fokozott ellenőrzéssel biz-
tosítsák, a népesség egészségi állapotát
kísérjék figyelemmel, a betegek orvosi
ellátásáról és kórházi elhelyezésük-
ről gondoskodjanak. A belügyminisz-
ter elrendelte azt is, hogyha ez a fer-
tőzés az iskolákban is megjelenik, ak-
kor legalább öt napra szüntessék be a
tanítást.¹⁴ A járási és városi hatóságok-
nak ismertetni kellett a lakossággal az
influenzával kapcsolatos tudnivalókat,
valamint az ellene való lehetséges vé-
dekezés módját.¹⁵

⁹ Huszár György: Az önéletrajzok, mint fogor-
vostörténelmünk forrásai. = Orvostörténeti
Közlemények, 1980. No. 1-3. 163-164. p.

¹⁰ Sima Ferenc: Amikor a bacillus történel-
met csinál. = Amerikai Magyar Világ, 1974.
nov. 10. 12. p.

¹¹ Stipkovich, 1995. 288. p.

¹² Kempler, 1984. 219. p.

¹³ 127530-1918. B. M. számú körrendelet. =
Vasvármegye Hivatalos Lapja, 1918. okt. 17.
376. p.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

A spanyol járvány miatt bezártak egy iskolát

A veszedelmes mértékben fellépett spanyolnátha miatt már bezártak egy szombathelyi iskolát. A közegészségügyi bizottság határozata alapján a III. kerületi elemi iskolát, amelynek tanulói közül több, mint 30 százalék spanyolbeteg, ma bezárták. Értesülésünk szerint a város a Novák-házban levő megfigyelőből kitelepítette az ott elhelyezett városi szegényeket s a helviségeket berendezte járványkórháznak. A Zanati-uti járványkórház is rendelkezésre áll, úgy hogy egyelőre a katonai kórházakból nem vesznek igénybe járványkórház céljaira.

Újsághír a Szombathelyen terjedő spanyolnátha járványról

(SzÚ, 1918. okt. 1. 3. p.)

„Mint Istennek a nyolcadik csapása szakadt ránk a messze földről hozott, szelek szárnyán hazánkba került spanyol betegség. Oly tömegesen szedi áldozatait ez a járvány, hogy már a városi hatóságoknak is közbe kell lépni, erélyes rendszabályokkal megakadályozni a spanyolnátha továbbterjedését.” – fogalmazták meg 1918. október 2-án a Vasvármegye hasábjain.¹⁶ A Szombathelyi Újság is ekkor adott hírt arról, hogy a spanyolnáthanak egyre több az áldozata Szombathelyen. Kiskos István (1874–1945) polgármester ezért bejelentette, hogy járványkórház céljára berendezte a Novák-féle házat. Rendelkezésre állt a járványkórház is, ahová azokat szállíthatták, akiket ott hon nem tudtak megfelelő ellátásban részesíteni. Szombathely közegészségügyi bizottságának határozata szerint az orvosok kötelesek a megbetegedéseket a városi tisztiorvosi hivatalnál bejelenteni, ame-

lyet feljogosítottak a további intézkedések megtételére. A polgármester ugyanakkor a betegség elleni védekezés tárgyában hirdetményt tett közzé.¹⁷

Két nap múlva „3000 spanyolbeteg Szombathelyen” címmel jelent meg ismét egy újsághír, amely szerint „A titokzatos kór, a spanyoljárvány, amely veszedelmesebb bármely epidémiánál, mivel nem ismerik az ellene való védekezés módját, ma már teljesen elharapódzott Szombathelyen és a hivatalos megállapítások szerint 3000-nél több a beteg, mintegy 20 a halottak száma.”¹⁸ A járvány terjedésének megakadályozására a város első embere kezdeményezte az alispánnál az iskolák bezárását, ugyanezt tervezték a moziknál is. A szociáldemokrata párt október első hétfőjére meghirdetett népgyűlését sem engedélyezték. A városi közgyűlésen szóba került az orvoshiány, mivel dr. Tempel Ferenc (1876–1939) és dr. Dános József (1875–1945) tisztiorvosokat behívták a katonasághoz. A járványkórházat 40 ágygal rendezték be, a polgármester pedig megkereste a belügyminisztériumot, hogy a szombathelyi orvosokat mentse fel a katonai szolgálat alól.¹⁹

Ezt követően a megyeszékhelyen 1918. október 5-én bezártak minden iskolát, mivel előtte való nap a városi közgyűlés úgy határozott, feliratot intéz ez ügyben az alispánhoz. A tisztiorvosi jelentés és az alispáni felhatalmazás alapján a polgármester elrendelte, hogy az összes elemi iskolát két hétre, 1918. október 18-ig, a középiskolákat nyolc napra, 2018. október 12-ig zárják be.²⁰

A sajtóban ekkor már arról tudósítottak, hogy a Szombathelyi járásban

¹⁷ A spanyol járvány. = Szombathelyi Újság (továbbiakban: SzÚ), 1918. okt. 2. 3. p.

¹⁸ 3000 spanyolbeteg Szombathelyen. = SzÚ, 1918. okt. 4. 3. p.

¹⁹ Uo.

²⁰ Bezártak minden iskolát. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

¹⁶ Harc a spanyolnátha ellen. = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.) 1918. okt. 2. 2. p.

annyira elharapódzott a járvány, hogy a főszolgabíróság még a tárgyalásokat sem tartotta meg, és elrendelték a hatóságuk területén az iskolák bezárását.²¹ A rendőrkapitányság sem engedélyezte az október első vasárnapjára tervezett Gradjanszki nevezetű zágrábi csapattal tartandó labdarúgó-mérkőzést az egyre terjedő spanyolnátha miatt.²² Október első napjaiban a városban már 30 halottat regisztráltak, melyből ötven nem a járvány következtében hunytak el. A Szombathelyi Újság közölte az elhaltak nevét és életkorát: a legfiatalabb áldozat egy hónaposan, míg a legidősebb 44 évesen hunyt el.²³

A hatósági intézkedések során a mozikat még nem zárták be, hanem csak minden második sorba ülhetek a nézők, mert egyet ún. „bacillusfogónak” kívántak fenntartani. Ennek az intézkedésnek a helyességét többen megkérdőjelezték, hiszen „az egymás mögött ülő emberek, akiket még a székámla is elválasztott, kevésbé kaphatják el a spanyolbetegséget, mint azok, akik szorosan egymás mellett ülnek, s majdnem egymásra lehelnek.”²⁴ Sokkal helyesebbnek gondolták, hogy minden második székot ne adjanak ki. Az újságcikk szerint sokkal könnyebben terjedt az influenza a zsúfolt vasutakon és villamosokon, ahol „az összepréselt emberek kénytelenek közvetlen összeköttetésben lenni s egymás szájába lehelni.”²⁵ A hatóságoknak ezért elsődleges feladatként a

²¹ A spanyoljárvány és a főszolgabíróság. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

²² Nem lesz footbalmatch. = Vvm., 1918. okt. 5. 3. p.

²³ A spanyoljárvány halottai. = SzÚ, 1918. okt. 6. 6. p.

²⁴ A spanyoljárvány és a hatósági intézkedések. = SzÚ, 1918. okt. 3. 3. p.

²⁵ Uo.

A spanyol járvány

Miért nem viszik a rászorultakat a járványkórházba?

Szombathely, okt. 1.

A spanyoljárvány egyre nagyobb erővel dúlhöng Szombathelyen és szedi áldozatait. A város, amint ezt megírtuk, a polgármester kijelentése szerint járványkórház céljaira berendezte a Novák-féle házat s rendelkezésre áll a zanati-uti járványkórház is, ahova azok a betegek szállítandók, akik otthon nem részesülhetnek megfelelő ápolásban. Ennek ellenére a Rumi-utcában van egy vasutascalád, amely rászorulna a járványkórházra s mégsem intézkedtek a kiszállításuk iránt. Ez a kilenc tagból álló család spanyolbetegségben fekszik, eddig csak a családfőt nem döntötte ágyba a betegség. Az asszony és a nyolc gyermek egy kis szobában összezsúfoltan, — egy ágyban négy is — fekszik, sem rendes ápolásban, sem rendes ellátásban nem részesülnek. A vasuti orvos kinn járt, úgy mondják, de nem tett intézkedést az irányban, hogy a betegeket a járványkórházba szállítsák. Pedig ez esetben nem lehet és nem szabad mást tenni, mert a gondos ápolás keresztül segítheti a betegeket a bajon, míg ennek híján végzetessé válhatik rájuk nézve.

A közegészségügyi bizottság határozata szerint az orvosok kötelesek a megbetegedéseket a városi tiszti orvosi hivatalnál bejelenteni, amely aztán az intézkedések megtételére illetékes. Nem tudjuk, az orvos mulasztott-e, vagy a hivatal, de akármelyik tette, a mulasztást mielőbb pótolni kell és arra törekedjenek, hogy a jövőben hasonló eset ne forduljon elő.

közlekedési eszközökön való zsúfoltság megszüntetését javasolták.²⁶

A hatalmas méretekben dúló „spanyol kór” a hatóságokat és a hivatalokat folyamatos intézkedésekre készítette. Szinte folyamatosan ülésezett a közegészségügyi bizottság, melynek fő témája újból és újból az influenza elleni védekezés. 1918. október 10-én Ujváry Ede szombathelyi polgármester-helyettes vezetésével a bizottság tagjai a szombathelyi városháza termében gyűltek össze, ahol megjelentek a helyi orvosok és az iskolák igazgatói. Szóba került a település közegészségügyi szabályrendeletének néhány pontban történő módosítása. A testület úgy egészítette ki azt, hogy amint valahol a kezelő orvos a ragályos betegséget megállapította, utasítania kellett a családfőt, hogy a vörös cédulát a lakás bejáratára azonnal fűgessze ki, illetve a megbetegedést azonnal jelentse be a tanintézet igazgatójának. A változtatást követően a bizottság ismételten megtárgyalta a járvány által felvetett problémákat. Alexy Emil városi főorvos arról számolt be, hogy Szombathelyen október 1–10. között 397 spanyolnáthás megbetegedést észleltek. Ez a szám ennél lényegesen magasabb lehetett, mivel nem minden esetet jelentettek be. A halálozásoknál sem mindig tüntették fel a „spanyol kór” elnevezést, hanem csak annak a következményét, a tüdő- vagy mellhártyagyulladást. Dános Emil városi tisztiorvos a járványkórház állapotáról elmondta, hogy az ott kezelt 12 beteg közül ketten meggyógyultak, ketten meghaltak, a többiek még gyógykezelés alatt álltak. Tapasztalata szerint a járvány továbbra is terjedt, ezért azt indítványozta, hogy a középiskolákat még nyolc napig tartsák zárva. A járvány-

kórházban további 22 ágyat szereltek fel, és alkalmaztak egy hivatásos ápolónőt is. A bizottsági ülésen szóba hozták még az éjszakai ügyelet kérdését, mivel nem tudtak gépkocsilhoz jutni az ügyeletes orvosok. Ez ügyben Ostffy Lajos főispán személyesen tárgyalt a Schöntag fuvarozó céggel, akik ígéretük szerint a későbbiekben biztosítottak gépjárművet az orvosoknak. A rendőrkapitány is felajánlotta az éjjeli segítséget, csak azt kérte, hogy szükség esetén telefonáljanak nekik, és ők majd rekvirálnak gépkocsit a számukra.²⁷

A Szombathelyi Közegészségügyi Bizottság október 19-ei ismételt ülésén is több érdekes felszólalás hangzott el. Alexy Emil dr. jelentette, hogy 1918. október 1–19. között összesen 1119 spanyolbeteget regisztráltak, de a halálozásokról nem rendelkeztek adatokkal, mivel annak bejelentése ekkor még nem volt előírva. Ezért azt indítványozta, hogy tegyék kötelezővé a halálesetek bejelentését. Az ülésen szóvá tették még, hogy a lakosság éppen úgy viselkedett, mint a járvány előtt. A szórakozóhelyek folyamatosan zsúfoltak voltak, ami véleményük szerint a járvány elhúzódását segítette elő. Mezihradszky Kálmán dr. óvatosságra és kitartásra buzdított mindenkit, megállapítása szerint a betegek túl korán keltak ki az ágyból, és ebből származtak később a komplikációk.

Dános József városi tisztifőorvos bejelentette, hogy a járványkórházban addig 34 nőt és 12 férfit ápoltak, akik közül öten haltak meg. A betegség már augusztus és szeptember hónapokban is szórványosan előfordult, de tömegesen csak szeptember 30-án lépett fel. A halálozás aránya nagyobb ekkor

²⁶ Uo.

²⁷ A városi közegészségügyi bizottság ülése. = SzÚ, 1918. okt. 11. 2. p.

Szombathelyen, mint a fővárosban. A tisztifőorvos összehasonlításkeppen néhány adatot sorolt fel az előző évekből, hogy jobban érzékeltesse a probléma nagyságát. E szerint 1915 és 1916 októberében a városban összesen 20 haláleset fordult elő, míg 1918. október 1-től 19-ig 63-an haltak meg. A járvány mértéke közben a III. kerületben csökkent, de az I. és II. kerületben még tömegesen fordult elő. Azt tapasztalták, hogy az esetek egyre súlyosabbá váltak, a tüdőgyulladás és az agyhártyalob is több esetben fordult elő. Kevés volt az orvos, de úgy vélték, hogy a meglévő erőkkel el tudják látni a feladataikat.

Pápai Hugó dr. szerint a spanyolbetegek között újabban szeptikus esetek fordultak elő agyhártyagyulladás formájában. Meglátása szerint a lakosság közömbösen viselkedett annak ellenére, hogy a sajtó megfelelő óvintézkedésekre hívta fel a figyelmet. A Közegészségügyi Bizottság is kérte a városlakókat, hogy lehetőleg reggel $\frac{1}{2}$ 9 előtt jelentsék a megbetegedéseket, hogy a doktor tervezni tudja az útvonalát. Az orvosoknak átlagosan 60–70 beteget kellett ellátniuk, ezért azt javasolták az embereknek, hogy legyenek türelmesek, és csak a legsúlyosabb esetben hívják éjjel az ügyeletet. Brutscher József mentő főparancsnok szerint napról-napra egyre több fertőzöttet szállítottak a kórházba, ezért kérte, hogy egy újabb épületet rendezzen be a város. Fodor Antal rendőrfőkapitány véleménye szerint a mozikat is be kell zárni, s utasítást várt a bizottságtól, hogy mit csináljanak a mulatóhelyekkel, mozikkal és a villamossal. A kormánybiztos járvány esetére felhatalmazást adott, hogy a kávéházakban, a vendéglőkben a zárórát és a vendégek elhelyezkedését korlátozza.

Az orvosi megállapítás szerint a zsúfoltság elősegítette a járvány terjedését, ezért a bizottság ajánlatosnak tartotta a mozik bezárását, s egyben felkérték a Városi Tanácsot, hogy kérjen a katonaságtól orvost, gyógyszerészt és gyógyszereket. Határozatba foglalták, hogy az orvos szükség esetén utalja kórházba a beteget, egy katonai barakkot berendeznek kórház céljára, az iskolákat november 5-ig továbbra is zárva tartják, a mozikat egy hétre bezárják, a villamoson a zsúfoltságot megszüntetik. A szabályozás szerint a villamosban elöl négyenél, hátul ötnél több személy nem állhatott. A trafikok előtti tolongás megszüntetésére pedig a következő napra terveztek a pénzügyigazgatósággal együttes értekezletet. Ugyanakkor a város vezetését felkérték, hogy decentralizálják kerületenként az élelmiszer kiosztást, hogy elejét vehessék a tolongásnak.²⁸

Szenti János dr. az influenzával kapcsolatosan felvilágosító cikket közölt a Szombathelyi Újságban. Véleménye szerint a „*most lezajló világháború meghozta a maga új járványos betegségét - ezúttal a spanyolnáthát.*”²⁹ Számos laboratóriumban folytak – eredménytelenül – a vizsgálatok, és csak annyit sikerült megállapítani, hogy a vírus belégzés útján kerülhet a szervezetbe, ahol a légzőszerveket támadja meg. Az első tünetek a hidegrázás és a gyorsan emelkedő láz, fejfájás, valamint a reumás fájdalmak az egész testben. A későbbiekben egyre erősödő köhögés, nátha, súlyosabb esetekben rekedtség,

²⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Szombathely város polgármestere iratai. Közigazgatási iratok. 4968/1918.; A spanyoljárvány Szombathelyen. = SzÚ, 1918. okt. 20. 3. p.

²⁹ A közönség és a spanyoljárvány. = SzÚ, 1918. okt. 20. 5. p.

orrvérzés, tüdőgyulladás léphetett fel. A szövődmények nélküli beteg általában öt lázas nap után meggyógyult. Szentí dr. szerint mindenki megkaphatja, s ezért „*az okos ember nem fél, hanem védekezik*”.³⁰ Azt ajánlotta a lakosságnak, hogy ügyeljenek a tisztaságra, szellőztessenek, ne menjenek nagy tömegbe, iskolába, színházba, moziba, hivatalokba, gyűlésekre, ne utazzanak vonattal és villamossal. „*Ágyba fekvés, jó meleg tea, ez ami csak használhat. 10-12 óra alatt kifejlődik a betegség, akkor tud aztán a szervezet vizsgálata alapján tanácsot adni a további ésszerű kezelésre az orvos.*”³¹

1918. október 26-án ismételten tanácskozott Szombathelyen a Közegészségügyi Bizottság. Örömmel állapították meg, hogy a járvány intenzitása csökkent, úgy tűnt, hogy lassan már nem jelent veszélyt a lakosságra. A bizottság tehát úgy döntött, hogy az iskolákat és a mozikat megnyitják. A városi tisztifőorvos referált a járvány számadatairól, amelyben október 26-ig 1246 bejelentett betegről tett említést. A polgármester pedig arról számolt be, hogy levelet küldött a katonai kórházparancsnokságnak, amelyben gyógyszer, orvost és kórtermet kért. A válaszban közölték vele, hogy az orvosoknak engedélyt adtak a civilek kezelésére, míg a többi ügyben a pozsonyi katonai parancsnoksághoz fordultak. A következő katonaeorvosok álltak ezután a közönség rendelkezésére: Tempel Ferenc, Schwarz Bertalan, Lenk Rezső, Freiburger Lajos, Fodor György, Mosonyi Dezső, Winkler Mór és Csathó Lajos.

A bizottság javaslata alapján a korábbi megszorításokkal nyitották meg a mozikat, így minden második székét üresen

kellett hagyni. Elhatározták még, hogy halottak napján és mindenszentekkor a temető csak délután öt óráig maradhat nyitva.³² Szombathelyen a közegészségi állapot azonban novemberben ismét kedvezőtlenül alakult. A heveny fertőző betegségek száma ugyan kisebb lett, de a spanyolnátha – amely november első felében úgy tűnt, hogy megszűnik – a hónap második felében immár az egész vármegyében újult erővel lépett fel. A helyzet rendkívül súlyossá vált, mivel 10–12% volt a halálesetek aránya.³³

A vármegye közegészségügyi állapota is kedvezőtlenül alakult a 3. negyedévben, mivel a spanyolnátha járványszerű fellépése következtében a megbetegedések és a halálozások száma jelentékenyen emelkedett. Az egyéb ragályos betegségek is gyakrabban jelentek meg, amelyek közül a vérhas járványszerű módon terjedt. A kóresetek tekintélyes részét azonban a spanyolnátha képezte, amely minden járásban szeptembertől fogva – a gyakori tüdő- és mellhártyagyulladás következtében – jelentős számú halálesetet okozott.³⁴

Az 1918. november végére ismét erőre kapott járvány szükségessé tette, hogy a Szombathelyi Egészségügyi Bizottság újból megtárgyalja a legfontosabb teendőket. A statisztika szerint november 3-tól 27-ig összesen 241 fő betegedett meg, 11%-os volt a halálozási arányuk. A város III. kerületében fordult elő a legtöbb megbetegedés. A bizottság megállapította, hogy a spanyolnátha a gyerekek között viszonylag csekély mértékben terjedt. A betegség a diákok között 3–8% között fordult elő, kivéve a II. kerületi és a kongresszusi

³² Szűnőben a spanyoljárvány. = SzÚ, 1918. okt. 27. 4. p.

³³ Közegészségügy. = SzÚ, 1918. nov. 22. 1. p.

³⁴ Negyedév Vasvármegye életéből. = SzÚ, 1918. nov. 22. 1. p.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

izraelita iskolát, ahol ezt nagyobb szá-
zalékban regisztrálták. A hiányzók je-
lentős részét azok tették ki, akik a ruha
és cipőhiány miatt nem tudtak iskolá-
ba járni. A megbetegedések többségét
az okozta, hogy sokan nem rendelkez-
tek tüzelőanyaggal, és a hideg lakások-
ban megfáztak a gyerekek. A közegész-
ségügyi bizottság ezért kérelemmel fordult
a hatóságok felé, hogy a szegényeket
lássák el tüzelővel. Egyéb óvintézkedé-
seket nem kívántak foganatosítani, így
a mozik, villamosok használatát ekkor
már nem korlátozták.³⁵

A járványos betegség vidéken sem
kímélte az iskolákat. Így az egész Mura-
szombati járásban, a sárvári, a váti, a
szemenyei, a tömördi, a toronyi, a sorki-
tótfalui (ma: Sorkikápolna része), a far-
kasdifalvi (ma: Neumarkt an der Raab,
Ausztria) állami elemi, a celldömölki
polgári, a nemesbódi és a németújvá-
ri (ma: Güssing, Ausztria) rk. elemi is-
kolákban egyaránt fellépett a spanyol-
nátha betegség.³⁶ Október második fe-
lében bezárták a körmendi állami pol-
gári iskolát,³⁷ de a kőszegi iskolák ese-
tében is ilyen lépésre kényszerültek
a hatóságok. A Premontrei Főgimná-
zium értesítője szerint a Szombathe-
lyen október 5-én járványszerűen fel-
lépett spanyolbetegség miatt az előa-
dásokat beszüntették, mivel a tanulók
között 12–15%-os arányú megbetege-
dés fordult elő. November 5-én kez-
dődött meg újra az oktatás, és az órák
– a szórványosan még mindig jelentke-
ző megbetegedések dacára – rendszeren
folytak a karácsonyi szünetig.³⁸

³⁵ A spanyoljárvány Szombathelyen. = SzÚ,
1918. nov. 29. 1. p.

³⁶ MNL VaML Vas Vármegye Tanfelügyelősége
iratai. Általános iratok. 1918. évi mutató.

³⁷ Bezárták a körmendi polgári iskolát. = SzÚ,
1918. okt. 19. 3. p.

³⁸ A csornai premontrei kanonokrend szom-
bathelyi főgimnáziumának 1919–20. évi ér-

Hasonlóan alakult a helyzet a Szombat-
helyi Állami Leánygimnáziumban, ame-
lyet október 5-től november 4-ig zárva
tartottak. Az elrendelt járványszünet-
ben mulasztott tananyagot a későbbiek-
ben fokozott munkával pótolták. A ta-
nulók közül 47-en estek át az ún. spanyol
betegségen, amelyet általában könnyen
vészelték át a diákok.³⁹ A Felső Keres-
kedelmi Iskolában szintén fellépett az
influenzajárvány, de nem olyan mérték-
ben, hogy azt be kellett volna zárni. Saj-
nálatos módon egy celldömölki tanuló-
juk áldozatául esett az influenzának.⁴⁰

A Vasvármegyei Közigazgatási Bizott-
ság havonta közegészégügyi jelentést
készítettetett és kapott Mezihradszky
Kálmán vármegyei tiszti főorvostól.
Ezekben a jelentésekben a közegészé-
gi állapotokról, a járványszerűen fellé-
pő fertőző betegségekről, az óvintézkedé-
sekről, valamint az egészségügyi szemé-
lyzetben beállt változásokról szá-
molt be a főorvos. Sajnálatos módon
ekkor még nem volt kötelező az influ-
enzáról és a vele kapcsolatos halálozá-
sokról számszerű kimutatás készítése,
és így csak következtethetünk a várme-
gyében bekövetkezett megbetegedések
nagyságára. (1920-tól lehet pontos ada-
tokat találni a spanyolnáthára.)⁴¹

1918-ban minden hónapban elké-
szültek azok a jelentések, melyek alap-
ján megállapítható, hogy fokozato-

tesítője. Szerk. Steiner Miklós. Szombathely,
1920. 1. p.

³⁹ A szombathelyi magyar királyi állami felső
leányiskola és leánygimnázium első évi ér-
tesítője az 1917–1918-iki iskolai évről. Szerk.
Tunner Károly. Szombathely. 1918. 5. p.

⁴⁰ A szombathelyi államilag segélyezett közsé-
gi felső kereskedelmi iskola XXX. értesítője
az 1919–1920-iki iskolaévről. Szerk. Vargha
Lajos. Szombathely, 1920. 4. p.

⁴¹ MNL VaML Vas vármegye Tisztifőorvosa
iratai. Egészégügyi jelentések. (továbbiak-
ban: Vvm. Tf. ir. Eü. jel.) 43. dob. 1918. havi
jelentések.

san növekedtek a légzőszervi megbetegedések, és már február-március hónapban előfordultak könnyebb influenza jellegű megbetegedések, sokszor tüdőgyulladások. A későbbi hónapok folyamán is a kóresetek döntő részét a légzőszervek bántalmái tették ki. Júliusban a kedvezőtlen időjárás folytán feltűnően megszorodtak ezek az esetek, és az influenza is már járványszerűen lépett fel. Augusztus hónapban a megbetegedések legnagyobb részét a heveny gyomor- és bélhurutok, de főleg az influenza képezték, amelyet enyhe lefolyással, súlyosabb komplikációk nélkül az egész vármegyében észleltek. Szeptemberben a megbetegedések és halálozások száma emelkedett, és az összes járásra kiterjedő influenzát már spanyolnáthaként azonosították. A kór jellegét tekintve súlyosabbnak bizonyult az előző havinál, mivel a tüdőgyulladásokkal, szívproblémákkal komplikált esetek között egyre gyakoribb az elhalálozás.⁴²

A közegészségi állapot októberre tovább romlott, mivel a spanyolnátha elterjedése folytán a fertőzések tömegessé váltak, és a halálozások száma is jelentősen emelkedett. Emellett a heveny fertőző és ragályos betegségek is gyakrabban jelentek meg, mint a korábbi hónapokban. A vármegyében a kóresetek döntő többségét elsősorban a légzőszervek hurutos megbetegedése és az influenza képezte. A járvány tetőfokát október közepén érte el, amikor a komplikált esetek – tüdő- és mellhártyagyulladások – a legsűrűbben jelentkeztek. Különösen súlyos volt az influenza lefolyása abban az esetben, amikor egyéb szervi baj is jelen volt, az ilyen esetek többségében a betegek meghaltak. A nők nagyobb arányban és súlyosabban bete-

gedtek meg, míg a gyerekeknél (12 éves korig) enyhe lefolyású a betegség. A járvány jellege és intenzitása egyes vidékek szerint változott. Ennek megfelelően a mortalitás néhol 1–2%, míg egyes jobban érintett területeken elérte a 6–8%-ot. A betegség október hónap utolsó napjaira vidéken is jelentősen csökkent, ezért joggal remélték a hatóságok, hogy néhány hét alatt teljesen megszűnik.⁴³ Nem így történt, mivel továbbra is kedvezőtlen maradt a közegészségi állapot, hiszen a november közepéig csökkenő és szűnőfélben lévő spanyolnátha a hónap második felére ismét nagy intenzitással lépett fel a vármegye teljes területén. A helyzet súlyosságára jellemző, hogy az ekkor megfertőződtek 10–12%-a elhalálozott.⁴⁴

A Szentgotthárdi járásban a spanyol betegség október folyamán az egész járásban már járványosan jelentkezett. A probléma leküzdésére meghozott intézkedések között szerepelt az elkülönítés (karantén) alkalmazása, az iskolák bezárása, a lakások, intézmények fertőtlenítése.⁴⁵ Októberben a Körmen-di járásban a spanyoljárvány Körmen-den a legerjedtebb, de több környező községben is megjelent a kór. A betegség komplikációi súlyos tüdőgyulladással, agyi tünetekkel, erős tüdő- és orrvérzéssel, hasmenéssel fordultak elő. Az iskolákat, mozikat itt is bezárták, a lakosságot többszörösen figyelmeztették és kioktatták a védekezésre.⁴⁶

⁴³ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október havi jelentés.

⁴⁴ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. november havi jelentés; MNL VaML Vas vármegye Közigazgatási Bizottságának iratai. Általános iratok (továbbiakban: Kib.) I. 85/1918.

⁴⁵ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október Szentgotthárdi járási jelentés.

⁴⁶ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. október Körmen-di járási jelentés.

⁴² MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. szeptember havi jelentés.

IX. minta.

64
918 szám

Vas. vármegye.

Muraszombati járás

kőr

Havi jelentés

a muraszombati i kőr járás községi viszonyairól

az 1918. évi október, hónapban.

1. A közegészségi állapot általában Redvezőtlennvolt.

2. Milyen betegségek észlöttek leggyakrabban?

Kezdetben nagy számban szamoly
néha - és egyes felekben
nehéz-megbetegedések.

3. Uralkodtak-e járványos betegségek, minők és milyen lefolyással?

Szem - szamoly néha, és egyes
nehéz-megbetegedések. A szamoly néha
elég súlyos lefolyással volt a níg,
a nehéz-megbetegedések enyhébb
lefolyással voltak.

4. Minő intézkedések tétettek a járványos és fertőző kórok fekdzésére?

Először is a kőr és a nehéz-megbetegedések
a kőrben a szamoly néha-kezdés
súlyos állapotokká fejlődéséig

1918. október havi jelentés a Muraszombati járás közegészségügyi viszonyairól

(MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob.)

A Sárvári járásban is az iskolák döntő részét bezárták, a vendéglőket, kocsákat, a tömeges összejöveteleket, vásárokat, mozikat betiltották. Hírlapok és falragaszok útján tájékoztatták a lakosságot az aktuális helyzetről, és az általános higiéniai intézkedések betartására figyelmeztettek őket.⁴⁷ Decemberben a spanyolnátha Körmenden szünőfélben volt, a járás más területein azonban tovább terjedt, mivel sok beteghez nem hívtak orvost. A fertőzött községeket folyamatosan ellenőrizték, az iskolákat továbbra is zárva tartották, és fertőtlenítéseket rendeltek el.⁴⁸

A legnagyobb járványveszély azokban a községekben jelentkezhetett, ahol a katonák a frontról vagy a hadifogságból hazatértek, mert bennük lappanghatott a vírus csírája. A betegség gyors terjedéséhez hozzájárult még a szegénység, a ruházat, a cipő, az élelmiszer és a fűtőanyag hiánya.⁴⁹ 1918. december első felében a spanyolnátha szünőfélben volt, de néhány helyen újból fellobbant, és egyes vidékeken kiterjedt formában uralkodott.⁵⁰ December elejére a körmendi járásban újra pusztított, és leginkább a fiatal nőket veszélyeztette.⁵¹ Németh János tanító naplójelfeljegyzése szerint is az „1918-ban az egész világot bejárt spanyolnáthának 11-en estek”⁵² áldozatul Szentpéterfán.⁵³

Az 1918 végén még uralkodó spanyolnátha járvány áthúzódott ugyan

az 1919-es évre, azonban intenzitásában egyre csökkent, és az év első részében teljesen megszűnt.⁵⁴ A vármegyei tisztii főorvos 1919. első negyedéről készített jelentése szerint a járásokban az általános közegészségügyi helyzet lényegesen jobban alakult, mint az előző év utolsó felében. Jelentősen megcsappant a spanyolnáthás esetek száma, januárban egyedül a Vasvári járásban fordult elő néhány személynél. A főorvos írásában megjegyezte még, hogy a „spanyol láz” és a kiütéses hagymáz (tífusz) kizárólag a hazatért és legyengült szervezetű orosz hadifoglyok között fordult elő. Ezeket a betegeket a kórházban szigorúan elkülönítették, és a környezetüket fertőtlenítették. Minden Oroszországból hazatért egykori foglyot 15 napi karanténban, megfigyelés alatt tartottak.⁵⁵

A spanyolnátha influenzavírusa a legnagyobb pusztítást 1918–1919-ben okozta, amely a népesség mintegy az ötödét megfertőzte. Ekkor azonban még nem tudták a vírust kitenyészteni, hiszen nem létezett a virológia tudománya sem, így nem is tudunk róla sok mindent. Azt lehet megállapítani a betegséggel kapcsolatban, hogy a világháborúban legyengült európai lakosság teljesen védtelenül állt vele szemben. A spanyolnátha vírus felépítését tekintve alig tér el a napjainkban felbukkanó influenzavírusoktól, ezért a mai napig nem tudjuk, hogyan tudott olyan sok embert megbetegíteni és elpusztítani.⁵⁶

⁴⁷ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. november Sárvári járási jelentés.

⁴⁸ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 43. dob. 1918. december Körmendi járási jelentés.

⁴⁹ A spanyoljárvány a vidéken. = Szű, 1918. dec. 8. 5. p.

⁵⁰ MNL VaML Kib. I. 126/1918.

⁵¹ A spanyoljárvány a vidéken. = Szű, 1918. dec. 8. 5. p.

⁵² MNL VaML Németh János szentpéterfai tanító irathagyatéka. 251. p.

⁵³ Uo.

⁵⁴ MNL VaML Vas vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási iratok. I. 18747/1919.

⁵⁵ MNL VaML Vvm. Tf. ir. Eü. jel. 44. dob. 1919. évi. 1. negyedévi jelentés.

⁵⁶ P. J.: Vírusvesz az állatoktól. = Heti Válasz, 2004. febr. 13. 39. p.